

NL, FR, ENG — Serge
Deogratias Kakudji — *pitié!*
© Ula Sickle

Texte FR
p.22

English
text p.25

Het Kinshasa-effect

dagboek van Alain Platel

— Alain Platel, choreograaf van les ballets C de la B

Twee en een half jaar met pitié! rondlopen en daarvan tien maanden op tournee... dat kruipt onder uw vel. Dat is niet enkel een voorstelling maken, het lijkt wel een deel van uw leven regisseren. De allerlaatste voorstellingen van pitié! speelden we in Kinshasa. Het was een indrukwekkende ervaring, die heel wat vragen oproep en emoties losmaakte.

pitié! ooit spelen in de Congolese hoofdstad – omdat één van onze zangers, de contratenor Serge Deogratias Kakudji, van daar afkomstig is – was lang geleden een wild idee. Nooit hebben we geloofd dat dit kon lukken. Maar dat was buiten een aantal mensen gerekend. De manager van les ballets C de la B, een aantal mensen van KVS met Paul Kerstens op kop, en ook Françoise Gardies, directrice van de Halle de la Gombe waar *pitié!* werd opgevoerd, kregen het voor mekaar. Samen organiseerden zij dus het *1ère plateforme de la danse contemporaine à Kinshasa*. Een festival dat zes dagen duurde en naast *pitié!* vooral jonge voorstellingen uit Congo en andere Afrikaanse landen liet zien. Het platform spendeerde een groot deel van haar budget aan het uitnodigen van jonge choreografen en dansers uit Congo, Kameroen, Zimbabwe, Kenia, Rwanda, Mozambique, ... om er hun werk te presenteren en deel te nemen aan workshops, debatten en andere activiteiten in het kader van dit festival. Het uitgangspunt van *pitié!* was de *Mattheuspassie* van Johann Sebastian Bach, heel eigenzinnig herwerkt door componist Fabrizio Cassol. Hoewel in de voorstelling behoorlijk geciteerd

wordt uit de rijke christelijke iconografie, waren onze kernthema's compassie, het universele menselijke lijden en het offer. Voor wie dat wilde was er uiteraard ook het passieverhaal zélf dat door de zangers werd gezongen, maar voor de voorstelling was dat van ondergeschikt belang. Het bleek in elk geval geen steun of hinder om *pitié!* al dan niet te appreciëren. Mijn persoonlijke visie op *pitié!* vat ik dikwijls samen in dit bijbelcitaat: "het rijk der hemelen behoort toe aan de kinderen en de simplen van geest".

Vrijdag 17.07.2009

We bereiken Kinshasa na acht uur vliegen. Het is bijna zeven uur en het is pikdonker buiten. De weg naar het centrum van Kinshasa is adembenemend. Duizenden kleine olielampjes die evenveel kraampjes schaars verlichten maar vooral honderdduizenden mensen die 'ergens' naartoe stappen. Het is als eerste beeld al heel indrukwekkend. Aan die stroom van overweldigende beelden en indrukken zal de komende week geen einde komen.

Zaterdag 18.07

Dag één in Kinshasa. Jan Goossens, artistiek leider van KVS, neemt ons mee naar een aantal plekken in de stad waar artiesten aan het werk zijn. Hij kent Kinshasa al goed, want de KVS werkt al sinds 2005 samen met Congolese artiesten.

De eerste groep die we bezoeken is Les Béjarts. Die hebben niks te maken met de ondertussen overleden choreograaf Maurice. De naam staat voor 'beaux, élégants et jeunes artistes'(!). Het gaat om een socio-cultureel project voor jongeren in één van de talloze 'quartiers'. Er wordt ons een korte performance getoond: we zien een aantal écht getalenteerde breakers van ongeveer veertien jaar met vooral veel lef en een gigantische glimlach. We krijgen te horen dat een aantal Belgische artiesten, onder wie Johan Dehollander, hier via de KVS regelmatig samenwerken met acteurs en dansers. We wandelen door de quartier naar een andere plek waar enkele muzikanten aan het repeteren zijn.

Over de middag houden we halt in een klein theater naast de zoo. Net zoals de meeste grote stenen gebouwen hier in Kinshasa moet dit theater ooit deel hebben uitgemaakt van één of ander 'glorieus' verleden. Danser/choreograaf Thomas Steyaert werkt er samen met drie Congolese dansers aan de voorstelling *Mist* die hier op het einde van het festival in première zal gaan. We zien een intens, straf, dynamisch stukje uit de voorstelling. (>p.20)

Vervolg NL> Na het eten bezoeken we het atelier van beeldend kunstenaar Freddy Tsimba. Hij woont in de Matongewijk, net als in Brussel een hele populaire wijk, al ziet hij er hier wel enigszins anders uit. Freddy maakt levensgrote beelden met munitie die hij verzamelt in oorlogsgebieden. Een grote staande zwangere vrouw, gemaakt uit aan elkaar gelaste kogelhulzen. Als metafoor kan dit wel tellen.

In de vooravond gaan we dan naar de Halle de la Gombe, de plek waar het festival doorgaat en waar *pitié!* zal worden gespeeld. Voor mij is het voorbereidende werk al serieus gevorderd. Voor onze technici echter gaat alles bijzonder traag en het grootste deel van de dag besteden ze aan... wachten. "Vous avez l'horloge, nous avons le temps," wordt hier gezegd. Het is in elk geval een goeie oefening in het anders leren omgaan met het begrip tijd.

Zondag 19.07

Gisterenavond zijn ook de andere dansers en muzikanten geland op Ndjili, de luchthaven van Kinshasa. De *pitié!*-ploeg is nu compleet. Na de middag gaan de dansers en muzikanten naar de repetitie van Konono, een muziekgroep die later in het festival zal optreden. Zelf ga ik naar het theater, waar het vanavond generale repetitie is. Daar is het net zoals gisteren nog altijd ontzettend lang wachten. Ook al is dat op sommige ogenblikken écht zenuwlopend, toch probeert iedereen zo kalm mogelijk te blijven.

Wanneer ik de dansers later op de dag terugzie, zijn velen onder hen compleet overstuur en in de war. Er worden heel wat discussies gevoerd rond de ethiek en de zin van onze aanwezigheid hier. Is dat wel verantwoord? Voor wie gaan we spelen? Zouden we niet beter concrete hulp bieden

in plaats van hier een dansvoorstelling te komen spelen? Het gaat er soms heftig aan toe en er zijn voorlopig nog geen geruststellende antwoorden. De repetitie die gepland was om zes uur wordt omwille van technische redenen voortdurend uitgesteld, tot we eindelijk rond elf uur een 'doorloop' kunnen houden. Onze technici werken daarna nog verder tot drie uur 's nachts.

Maandag 20.07

Op dag drie, de dag van onze première hier, moet ik in de voormiddag samen met Jan Goossens naar de Belgische ambassadeur. Een aangename ontmoeting met een ietwat vreemde man die al snel openlijk toegeeft dat hij niet zo in hedendaagse kunst, laat staan in hedendaagse dans, is geïnteresseerd – het is begrijpelijk dat dit hier niet direct een prioriteit is. Hij is erg benieuwd hoe het publiek hier vanavond zal reageren. Wij ook.

Hoewel we de voorstelling al meer dan honderd keer hebben gespeeld, lijkt het een échte première, met 'trac' en alles erop en eraan. Niemand die kan voorspellen hoe het publiek zal reageren. Paul Kerstens en zijn team hebben bijzonder hard gewerkt om de mensen uit de quartiers naar de Halle de la Gombe te laten komen. Er werd gezorgd voor vervoer en voor hen is de voorstelling gratis. Een theater- of dansvoorstelling duurt hier zelden langer dan één uur, mensen wandelen in en uit en geven onmiddellijk en voor iedereen commentaar op wat ze zien. Benieuwd of men hier twee uur *pitié!* zal slikken. De hele cast en crew geven in elk geval alles wat ze in huis hebben en misschien zelfs omwille van de omstandigheden net dat ietsje méér.

Enkele toeschouwers stappen op maar het merendeel blijft gebiologeerd kijken naar die vreemde groep mensen op de scène. Het applaus op het einde is oorverdovend en nogal wat mensen gaan de dansers en muzikanten backstage opzoeken om hun enthousiasme nog directer te uiten. Voor een aantal toeschouwers was de voorstelling een behoorlijke schok en sommigen, waaronder de Franse ambassadeur, waren ronduit geschandaliseerd. Nooit eerder heb ik het meegemaakt dat iemand openlijk laat zien dat hij het moeilijk heeft mij de hand te schudden...

Dinsdag 21.07

Het is echter pas de volgende dag, tijdens een gesprek met publiek en pers, dat ons duidelijk wordt wat *pitié!* aan sporen heeft achtergelaten. Dat is bij velen verwarring, opwinding en

inspiratie, maar één commentaar komt telkens terug: het lef waarmee 'lichamelijkheid' wordt beleefd en getoond is voor sommigen schokkend, voor anderen een openbaring. Er wordt ons uitgelegd dat hier in Congo nogal wat schroom bestaat over het lijfelijke. Dat staat haaks op wat we voortdurend rondom ons zien, zeker tijdens concerten. Een Afrikaanse danser verwoordt het als volgt: "Christianism has alienated us from our natural relationship with our body". Het is dan ook een vreemde ervaring te moeten constateren dat wij diezelfde 'christelijkheid' hebben gebruikt als inspiratie om het net wél over dat soort lijfelijke te hebben... Vanavond de allerlaatste voorstelling van *pitié!*. Daarna bestaat ze niet meer. Het is een persoonlijk keuze geen repertoire te hebben. Een voorstelling wordt gemaakt tijdens een bepaalde periode en met een specifieke cast. Eens ze is uitgespeeld verdwijnt ze definitief. Dat vind ik juist zo essentieel aan theater. Het bestaat wanneer het wordt gespeeld. Niet daarvoor, en niet daarna.

Woensdag 22.07

Vandaag zijn de eerste workshops gepland, in de voormiddag geleid door *pitié!*-dansers, in de namiddag een les in Congolese traditionele dans. De werksessies gaan door in de sporthal van de plaatselijke Belgische school. Die hal lijkt op een grote donkere garage met een erg stoffige, betonnen vloer en is karig verlicht. Het duurt geen minuut of alle dansers zien er even zwart uit... 's Avonds zien we drie korte voorstellingen. *The other side* van Charles Ngombongombe uit Zimbabwe is een bijzonder sterke, dromerige solo over ontsnappen uit de realiteit. *Mon père* van Dinorzord uit Congo is een ander uiterste. Dinorzord ventileert ongeremd zijn frustraties omtrent zijn persoonlijk verleden met zijn (onbekende) vader(land). *Prison break* van Cie Boom Danger uit Congo Brazzaville is dan weer een erg meeslepende en virtuoze dans van een groepje breakers. Een ideale afsluiter van de avond en een perfecte overgang naar het concert en het feest die daarop volgen.

Donderdag 23.07

Laatste dag voor een groot deel van de groep. Jan Goossens neemt ons mee naar een bijzondere plek: het Musée National, gelegen op een heuvel aan ([p.21](#))

NL — Opbouw *pitié!*
FR — Montage *pitié!*
ENG — Setting up *pitié!*
Halle de la Gombe - Kinshasa
© Ula Sickle

Vervolg NL> de Congostroom, waarop ook de residentie van Mobutu is gebouwd. In afwachting van een openbaar museum worden daar allerhande historische voorwerpen gestockeerd. Voorlopig kom je er enkel in als je de juiste mensen kent... Later op de dag hebben we nog een afspraak met mensen van Music Fund. Deze organisatie coördineert inzamelingen van muziekinstrumenten en waakt daarna over hun restauratie en distributie. Hier in Kinshasa worden gitaren gemaakt die in Europa aan een faire prijs worden verkocht. Het geld gaat dan uiteraard naar de gitaarmakers.

Net wanneer we denken dat we ongeveer alles hebben gezien en meegemaakt wat ons zo heftig kon beroeren hier in Kinshasa, wacht ons nog de trip van het centrum naar de luchthaven. Het is al bijna donker als we vertrekken en de reis is hallucinant. De weg is overvol. In minibuses als het onze, waarin wij al met een man of twintig zitten, tel ik soms het driedubbele. Mensen hangen half buiten. We ademen pure diezellucht en ik begrijp niet dat de tienduizenden mensen die aan de kant van die weg wonen, leven en werken, niet ter plekke neervallen. Opstoppingen, ongevallen onderweg, de chaos... het is dantesk. Op de luchthaven opnieuw die enorme drukte, de vele controles, de enorme spanning die overal hangt... Pas wanneer we allemaal in het vliegtuig zitten valt de grootste stress weg.

Terug

Er is zowel voor als tijdens onze Kinshasa-ervaring veel gepraat over de relevantie en de betekenis van onze aanwezigheid daar. Heel veel reserves bij heel veel mensen. Moet dit wel? Moeten we een voorstelling gaan spelen in een land dat economisch en politiek zo onder druk staat? Waar armoede de regel is. Een land dat eigenlijk niet functioneert omdat mensen in openbare ambten niet worden betaald en omdat de opbrengsten van de plaatselijke rijkdom niet terugvloeien naar de bevolking.

Veel van die vragen krijgen een antwoord door daar te zijn. Voor eerst is er de intense, langdurige relatie tussen KVS en Congolese artiesten. Dat Jan Goossens en Paul Kerstens ons tijdens ons verblijf voortdurend meenamen naar de quartiers en in contact brachten met talloze artiesten, was enorm belangrijk. Zoals sommige artiesten ons vertelden dat er voor hen een 'avant *pitié!*' en 'après *pitié!*' was, zo zal er voor de meesten onder ons een 'avant Kinshasa' en 'après Kinshasa' zijn. Heel benieuwd

hoe dit zich zal vertalen in onze artistieke keuzes. Zélf weet ik dat alle voorstellingen die ik sedert 2003 gemaakt heb (o.a. *Wolf*, *VSPRS*, *Nine Finger*, *Nachtschade* en *pitié!*) rechtstreeks of onrechtstreeks werden beïnvloed door mijn reizen naar de Bezette Gebieden en Afrikaanse landen en door de samenwerkingsverbanden met Palestijnse en Burkinese artiesten die daaruit zijn ontstaan.

In verband daarmee werden wij ook geconfronteerd met de perceptie van ons werk in Kinshasa. Op plekken waar onze aanwezigheid minder samenhangt met onze reputatie of geschiedenis, gebeurt er namelijk iets specifieks. Quan Bui Ngoc (danser in *Wolf*, *VSPRS* en *pitié!*) verwoordde het als volgt: "Ik voel mij hier als artiest niet alleen gewaardeerd omwille van wie ik ben en wat ik doe, ik voel mij hier ook ontzettend 'vrij' om voluit te gaan voor wat ik kan en wil verdedigen: de voorstelling. Hier ben ik geen danser bij les ballets C de la B, geen adept van Platel, geen vertegenwoordiger van de Europese Hedendaagse Dans, hier sta ik als Quan Bui Ngoc, helemaal bloot en kan ik mij 200% geven. In Brussel voelt dat soms wel heel anders aan".

Wanneer men in zulke verscheurde gebieden terecht komt, is men niet alleen geschokt bij de gedachte dat bij ons een kwestie als Brussel-Halle-Vilvoorde gedurende jaren zowat alle aandacht krijgt, men wordt meteen ook ernstig persoonlijk bevroegd over de keuzes die men in zijn leven maakt/wil maken. In Palestina, Burkina Faso of Kinshasa zijn, confronteert mij telkens opnieuw met de vraag hoe ik hiermee wil omgaan. Ik zie drie opties: ofwel sluit ik mij aan bij een rebellengroep of word ik terrorist; ofwel ga ik in de politiek of word ik caritatief medewerker; ofwel – en dat is dan de

optie waarvoor ik heb gekozen – leef ik mijn leven nog bewuster en intenser dan voorheen, en daarbij hoort ook het blijven samenwerken met o.a. Palestijnen en Burkinese en andere Afrikaanse artiesten.

We hebben kunnen zien hoe op alle mogelijke niveaus prachtig werk wordt verricht, zowel door de Congolezen zelf als door buitenlanders. Maar we zagen evengoed dat daar ook enorm veel mis gaat. Corruptie en uitbuiting zijn voortdurend zichtbaar en het is bijzonder frustrerend daar vaak machteloos te moeten op toezien. Chapeau voor iemand als Karel De Gucht die dat op het hoogste niveau durft aan te klagen én bij zijn standpunt blijft. Chapeau ook voor Renzo Martens die met zijn film *Enjoy Poverty* tot op het bot gaat wat betreft het bevragen van elke vorm van 'ontwikkelingshulp'.

Conclusie

Opnieuw valt het mij op dat cultuur in dergelijke gebieden even noodzakelijk is als eten en drinken. Dat heeft mij het felst getroffen toen ik voor het eerst naar de Bezette Gebieden ging (2001). Dat er in Ramallah dansgroepen bestaan en dat de dansers er bereid zijn hun leven te riskeren om bijvoorbeeld tijdens een uitgaansverbod toch naar een repetitie te gaan, dat kon ik aanvankelijk moeilijk begrijpen. Maar telkens wanneer ik terugga begrijp ik hoe absoluut noodzakelijk het is om via deze weg toch iets positiefs, met name 'hoop', op te bouwen. Dat voelde ik in Kinshasa even sterk.

We komen terug met heel veel bedenkingen waaruit hopelijk heel veel goeds mag voortkomen de komende jaren. In de eerste plaats een voortzetting van de samenwerkingsverbanden tussen artiesten; daarnaast ook het artistiek/materieel/logistiek ondersteunen van plaatselijke projecten en initiatieven – met de cast van *pitié!* werd besloten dat wie wil, mee kan investeren via een nieuw opgericht fonds – en tenslotte zal deze ervaring ook op persoonlijk vlak diepe sporen nalaten.